

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจนานาชาติ ประเทศมากขึ้น และด้วยอิทธิพลของปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก่อให้เกิดภาวะการแข่งขันทางเศรษฐกิจในรูปแบบการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจตามภูมิภาคต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิก โดยการเจรจาการค้าระหว่างประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดขึ้นหลายรูปแบบด้วยกัน อาทิเช่น การเจรจาการค้าสองฝ่ายหรือทวิภาคี (Bilateral Trade Negotiation) การเจรจาการค้ามากฝ่าย (Pluralateral Trade Negotiation) และการเจรจาการค้าหลายฝ่ายหรือพหุภาคี (Multilateral Trade Negotiation) โดยแต่ละรูปแบบของการรวมกลุ่มจะมีระดับของความร่วมมือและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ซึ่งในปัจจุบันหลายประเทศได้สนใจที่จะร่วมมือในรูปแบบทวิภาคี เนื่องจากสามารถทำข้อตกลงได้ตรงกับความต้องการของประเทศคู่เจรจามากกว่าการตกลงระหว่างสมาชิกกลุ่มใหญ่

จีนเป็นประเทศใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจโลก ปัจจุบันประเทศจีนกำลังดำเนินการเชื่อมเศรษฐกิจของตนเข้ากับเศรษฐกิจโลก และภูมิภาคต่างๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ในปี 2001 (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2546) และการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน จากการที่จีนมีการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้นนี้ ทำให้จีนเป็นที่สนใจของนานาประเทศในการที่จะเข้าร่วมทำสัญญาเปิดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศกับจีน ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่เข้าร่วมทำสัญญาเปิดเสรีทางการค้ากับประเทศจีน โดยมีการตกลงทำสัญญากันในวันที่ 18 มิถุนายน 2546 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน ในเบื้องต้นไทยและจีนจะต้องลดภาษีนำเข้าสินค้าเกษตรประเภทผักและผลไม้ระหว่างกัน 116 รายการ ให้เหลือศูนย์เปอร์เซ็นต์ภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2546 และจะต้องมีการลดภาษีสินค้าอื่นๆ ในภายหลัง¹

¹เอกสารเผยแพร่ของกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2547)

หลังจากที่ได้มีการเปิดเสรีทางการค้าทวิภาคีไทย-จีน พบว่า ตัวเลขการนำเข้าสินค้าเกษตรของไทยจากจีนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น มูลค่าการนำเข้าในช่วงตุลาคม-ธันวาคม 2546 อยู่ที่ 43.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปี 2545 ถึง 128% หรือ เพิ่มขึ้น 32 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (กรุงเทพธุรกิจ , 20 มกราคม 2547) สินค้าเกษตรประเภทผักและผลไม้จากจีนได้เข้ามาในตลาดของไทยเป็นจำนวนมาก มีปริมาณการนำเข้าเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว ซึ่งส้มเป็นหนึ่งในสินค้าเกษตรที่ได้รับผลกระทบนี้ เนื่องจากจีนเป็นประเทศที่มีการผลิตผลไม้ตระกูลส้มมากเป็นอันดับที่สามของโลก ในหนึ่งปีจะผลิตส้มประมาณ 12.49 ล้านตัน โดยจีนผลิตส้มออกมาล้นตลาดทุกปี (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจศาสตร์, 2546) เมื่อมีการเปิดเสรีการค้าทวิภาคีไทย-จีน อาจจะทำให้ส้มจากจีนที่มีอยู่มากในประเทศเข้ามาในไทยได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีนำเข้าส้มของไทย โดยอัตราภาษีนำเข้าส้มแต่เดิมอยู่ที่ร้อยละ 40 เมื่อเปิดเสรีแล้วทำให้อัตราภาษีลดลงเป็นร้อยละ 0

ตาราง 1.1 แสดงปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มของไทยจากทั่วโลกและจากจีน และแสดงสัดส่วนการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลก จะเห็นได้ว่าในปี 2545 มีปริมาณการนำเข้าส้มของไทยจากทั่วโลก 814,319 กิโลกรัม มูลค่า 18,348,201 บาท โดยเป็นปริมาณการนำเข้าส้มจากจีน 165,228 กิโลกรัม มูลค่า 3,665,870 บาท คิดเป็นสัดส่วนของปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลกร้อยละ 20.29 และ 19.98 ตามลำดับ ในปี 2546 ประเทศไทยมีปริมาณการนำเข้าส้มจากทั่วโลก 1,805,387 กิโลกรัม มูลค่า 34,126,467 บาท โดยเป็นปริมาณการนำเข้าส้มจากจีนถึง 1,214,599 กิโลกรัม มูลค่า 26,480,783 บาท คิดเป็นสัดส่วนของปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลกร้อยละ 67.28 และ 77.60 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าในปี 2546 มีสัดส่วนการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลกเพิ่มขึ้นมากกว่า 3 เท่าเมื่อเทียบกับปี 2545 ต่อมาในปี 2547 พบว่า มีปริมาณการนำเข้าส้มจากทั่วโลกเป็น 2,387,199 กิโลกรัม มูลค่า 39,558,974 บาท โดยเป็นปริมาณการนำเข้าส้มจากจีน 1,148,074 กิโลกรัม มูลค่า 30,264,199 บาท คิดเป็นสัดส่วนของปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลกร้อยละ 48.09 และ 76.50 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าสัดส่วนปริมาณการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลกของปี 2547 จะมากกว่าปี 2545 ถึง 2 เท่า ในขณะที่สัดส่วนมูลค่าการนำเข้ามากกว่าปี 2545 ถึง 3 เท่า

ตารางที่ 1.1
ปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มของไทยจากทั่วโลกและจากจีน และ
สัดส่วนการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลก

ปี	นำเข้าส้มจากทั่วโลก		นำเข้าส้มจากจีน		สัดส่วนการนำเข้าส้มจากจีนเทียบกับการนำเข้าส้มจากทั่วโลก (ร้อยละ)	
	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ	มูลค่า
2544	911,441	26,468,365	n.a.	n.a.	-	-
2545	814,319	18,348,201	165,228	3,665,870	20.29	19.98
2546	1,805,387	34,126,467	1,214,599	26,480,783	67.28	77.60
2547	2,387,199	39,558,974	1,148,074	30,264,199	48.09	76.50

ที่มา: กรมศุลกากร, 2548.

หลังจากเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ทำให้ส้มจากจีนเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นเป็นอันดับที่
หนึ่งแทนที่ประเทศออสเตรเลีย (ตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.2
มูลค่าการนำเข้าส้มของไทยจากประเทศต่างๆ

หน่วย: บาท

ประเทศ	ปี 2544	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547
ออสเตรเลีย	19,685,528	9,700,309	-	133,428
ยูเครน	374,633	-	-	-
อเมริกา	6,407,316	4,801,795	6,358,803	2,171,761
จีน	-	3,665,870	26,480,783	30,264,199
ญี่ปุ่น	-	180,227	662,131	-
สวิตเซอร์แลนด์	888	-	-	543,295
ฮ่องกง	-	-	-	383,688
อียิปต์	-	-	-	158,125
พม่า	-	-	624,750	5,904,478
รวม	26,468,365	18,348,201	34,126,467	39,558,974

ที่มา: กรมศุลกากร

โดยทางทฤษฎี การนำเข้าส้มเพิ่มขึ้นหลังจากเปิดเสรีการค้าทวิภาคีไทย-จีน ดังกล่าวข้างต้น จะส่งผลกระทบต่อระดับราคาส้มในประเทศ ซึ่งผลกระทบต่อระดับราคาส้มนี้จะเชื่อมโยงไปถึงเกษตรกรผู้ปลูกส้ม พ่อค้า และผู้บริโภค ในด้านเกษตรกรจะทำให้มีรายได้ลดลง เพราะราคาส้มในตลาดลดลงเนื่องจากมีปริมาณส้มจากจีนเข้ามามากขึ้น ในขณะที่เดียวกันในส่วนของผู้พ่อค้าถึงแม้ว่าระดับราคาส้มในประเทศลดลง แต่พ่อค้าอาจมีรายรับที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากพ่อค้ามีทางเลือกมากขึ้นว่าจะซื้อส้มกับเกษตรกรหรือซื้อส้มนำเข้าจากจีน และสุดท้ายในส่วนของผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นเนื่องจากราคาส้มที่ซื้อในตลาดถูกลงเพราะมีส้มจากจีนเข้ามามากขึ้น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของการนำเข้าส้มหลังจากเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน จะทำให้โครงสร้างตลาดส้มในประเทศมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ด้านวิธีการตลาด การก่อตัวของราคา และส่วนเหลือของการตลาด ดังนั้นในงานศึกษานี้จึงได้สนใจศึกษาถึงผลของการเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีนที่มีต่อโครงสร้างตลาดส้มภายในประเทศ โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงด้านวิธีการตลาด การก่อตัวของราคา และส่วนเหลือของการตลาด นอกจากนี้จะพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของราคาส้มในประเทศและส้มนำเข้า หลังจากเปิดเสรีการค้าทวิภาคีไทย-จีน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดส้มในประเทศ ในด้านการก่อตัวของราคา วิธีการตลาดส้ม และส่วนเหลือของการตลาด หลังเปิดเสรีทางการค้าแบบทวิภาคีไทย-จีน
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส้มในประเทศกับราคาส้มนำเข้า หลังเปิดเสรีทางการค้าทวิภาคีไทย-จีน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษา ก่อนเปิด FTA จะศึกษาในช่วงเดือนมกราคม 2545 – กันยายน 2546 และหลังเปิด FTA จะศึกษาในช่วงเดือน ตุลาคม 2546 - มิถุนายน 2548

งานวิจัยนี้ได้กำหนดให้ส้มที่นำมาศึกษาเป็นส้มที่มีอยู่ทั่วไปภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ส้มเขียวหวาน ส้มสายน้ำผึ้ง ส้มโชกุน ส้มฟรุ๊ต เป็นต้น (จากการสำรวจในตลาดผลไม้, 2547) (ดูนิยามและลักษณะส้มชนิดต่างๆ ในภาคผนวก ก)

การก่อตัวของราคาส้มในที่นี้ หมายถึง การเจรจาตกลงราคาซื้อขายสินค้าระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อ ถ้าฝ่ายใดมีอำนาจในการต่อรองราคามากกว่าการก่อตัวของราคาก็จะอยู่กับฝ่ายนั้น

ซึ่งโดยทั่วไปการก่อตัวของราคาในสินค้าเกษตรมักเกิดขึ้นกับผู้ซื้อสินค้าจากเกษตรกรเนื่องจากมีอำนาจในการต่อรองราคามากกว่าในที่นี่ได้ศึกษาการก่อตัวของราคาในช่วงก่อนและหลังเปิด FTA

วิธีการตลาดส้ม จะพิจารณาทั้งวิธีการตลาดของส้มที่ผลิตในประเทศและส้มนำเข้า

ส่วนเหลือมการตลาดจะแบ่งการวิเคราะห์เป็น 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโดยใช้กราฟมาอธิบาย และส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างของส่วนเหลือมการตลาดในตลาดแต่ละระดับโดยใช้วิธี OLS

การศึกษาในที่นี่จะให้ระดับราคาขายปลีกเป็นตัวแทนของราคาส้มในประเทศ โดยจะสร้างแบบจำลองราคาขายปลีกส้มขึ้นมาเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของราคาที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่มีการเปิดเสรีทางการค้าทวิภาคีไทย-จีน

1.4 วิธีการศึกษาและแหล่งข้อมูล

ในที่นี่จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ เพื่อหาสภาพตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปในด้านการก่อตัวของราคา วิธีการตลาด และส่วนเหลือมการตลาด หลังจากเปิดเสรีการค้าทวิภาคีไทย-จีน และใช้ข้อมูลทุติยภูมิในการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติเพื่อหาความแตกต่างของส่วนเหลือมการตลาดและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของราคาส้มในประเทศและราคาส้มนำเข้าหลังเปิด FTA ไทย-จีน

1.4.1 การศึกษาสภาพการผลิต การตลาด

ในการศึกษาสภาพการผลิตและการตลาดจะใช้วิธีการศึกษาที่เน้นหนักในเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถามบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิต การตลาดส้มในประเทศ

การศึกษามีได้ใช้แบบสอบถาม แต่จะใช้การสัมภาษณ์ในแนวลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2547 และ เดือนมกราคม 2548 โดยมีการกำหนดหัวข้อคำถามที่ต้องการเอาไว้ล่วงหน้า (ภาคผนวก ข) ซึ่งจะเน้นถามถึงผลที่เกิดจาก FTA ไทย-จีน โดยตรง ผู้ที่จะสัมภาษณ์ได้แก่ เกษตรกรจำนวนทั้งหมด 7 ราย พ่อค้าท้องถิ่นจำนวนทั้งหมด 4 ราย พ่อค้าขายส่งกรุงเทพฯ จำนวนทั้งหมด 8 ราย และผู้นำเข้าจำนวนทั้งหมด 3 ราย โดยการสัมภาษณ์เกษตรกร และพ่อค้าท้องถิ่นจะเลือกสัมภาษณ์ที่ อำเภอฝาง และ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ เพราะจากการสำรวจตลาดมาแล้วเบื้องต้น ส่วนใหญ่ส้มที่ส่งมาขายในตลาดขายส่งกรุงเทพฯ จะมาจากจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้สภาพภูมิอากาศในการปลูกส้มที่จังหวัด

เชียงใหม่ใกล้เคียงกับสภาพภูมิอากาศส้มที่ปลูกในจีน และจากสถิติพื้นที่เพาะปลูกส้มในประเทศไทยปี 2546 จังหวัดเชียงใหม่มีการปลูกส้มมากที่สุดในภาคเหนือ ในส่วนของพ่อค้าขายส่งจะส้มภาษาณที่ตลาดสี่มุมเมือง(รังสิต) และตลาดไท เนื่องจากเป็นตลาดขายส่งส้มที่สำคัญของไทย และในด้านผู้นำเข้าจะส้มภาษาณที่ห้างสรรพสินค้า และผู้นำเข้าส้มจากประเทศจีน ในการเลือกผู้ให้ส้มภาษาณจะเลือกผู้ที่ดำเนินการมานานกว่า 3 ปี เพราะจะมีความรู้เกี่ยวกับตลาดส้มได้ดีกว่าผู้ที่เริ่มดำเนินการในปีแรกๆ

ตารางที่ 1.3
จำนวนผู้ให้ส้มภาษาณ แยกตามอำเภอ และจังหวัด

ผู้ให้ส้มภาษาณ	อำเภอ / จังหวัด	จำนวนราย
พ่อค้าขายส่งกรุงเทพฯ	ตลาดไท จังหวัดปทุมธานี	8
	ตลาดขายส่งสี่มุมเมือง จังหวัดปทุมธานี	
พ่อค้าท้องถิ่น	อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	4
เกษตรกร	อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่	7
	อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่	
ผู้นำเข้า	ห้างสรรพสินค้าและผู้นำเข้าส้ม	3
	จากประเทศจีนจังหวัด กรุงเทพฯ	

1.4.2 การศึกษาในเชิงปริมาณ (Quantitative)

ในที่นี้จะเป็นการวิเคราะห์ส่วนเหลืออมการตลาดและหาความสัมพันธ์ระหว่างราคาส้มในประเทศกับราคาส้มนำเข้าโดยเปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังการเปิดเสรีทางการค้าทวิภาคีไทย-จีน โดยการศึกษาส่วนเหลืออมการตลาดเพื่อดูว่าส่วนเหลืออมการตลาดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ทั้งในช่วงก่อนและหลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ส่วนการหาความสัมพันธ์ของราคาส้มในประเทศกับราคาส้มนำเข้าเพื่อดูถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับราคาส้มในประเทศหลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน

เริ่มแรกของการคำนวณส่วนเหลือมการตลาดและความสัมพันธ์ของราคาจะมีการสร้างแบบจำลองขึ้นมาก่อน จากนั้นจะใช้วิธีการประมาณค่าทางสถิติด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square : OLS)

แหล่งข้อมูลราคาส้มในตลาดระดับต่างๆ มีดังนี้

1. ราคาส้มที่เกษตรกรได้รับ ข้อมูลที่นำมาใช้เป็นราคาส้มเขียวหวานแบบคละ โดยนำข้อมูลมาจากศูนย์สารสนเทศ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
2. ราคาส้มขายปลีก ข้อมูลที่นำมาใช้เป็นราคาส้มเขียวหวาน เบอร์ 1 ซึ่งส้มขนาดเบอร์หนึ่งเป็นที่นิยมของผู้บริโภคทั่วไป โดยนำข้อมูลมาจากกรมการค้าภายใน
3. ราคาส้มขายส่งกรุงเทพฯ ข้อมูลที่นำมาใช้เป็นราคาส้มเขียวหวานเบอร์ 1 เช่นกัน โดยนำข้อมูลมาจากกรมการค้าภายใน
4. ราคานำเข้า เป็นมูลค่าเฉลี่ยที่หาจากการนำมูลค่านำเข้าส้มจากจีน ออสเตรเลีย และอเมริกามารวมกันทั้งหมดแล้วหารด้วยปริมาณนำเข้าส้มจากจีน ออสเตรเลีย และอเมริกา โดยข้อมูลด้านมูลค่าและปริมาณนำเข้าส้มจากจีน ออสเตรเลีย และอเมริกา มาจากกรมศุลกากร รหัสลมนำเข้าที่นำมาศึกษาคือ HS 0805.20 (ในที่นี้ไม่ได้ใช้ข้อมูลของประเทศจีนประเทศเดียว เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของข้อมูล)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของวิธีการตลาด การก่อตัวของราคา ส่วนเหลือมการตลาด และความสัมพันธ์ของราคาส้มในประเทศกับราคาส้มนำเข้าหลังเปิดเสรีการค้าทวิภาคี ไทย-จีน โดยงานศึกษานี้สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาผลกระทบจาก FTA และเป็นแนวทางในการวางแผนการผลิต การตลาด และการค้าของตลาดส้มไทยในอนาคต

1.6 องค์ประกอบวิทยานิพนธ์

การศึกษาตลาดส้มในประเทศไทยหลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ได้วางแนวทางการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 6 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ จะกล่าวถึงความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์การศึกษา ขอบเขตการศึกษา วิธีการศึกษา ประโยชน์ของการศึกษา และองค์ประกอบวิทยานิพนธ์ บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่

เกี่ยวข้อง บทที่ 3 สภาพทั่วไปด้านการผลิต ราคา และการตลาดส้มภายในประเทศ บทที่ 4 แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา บทที่ 5 ผลการศึกษาตลาดส้มในด้านการก่อตัวของราคา วิธีการตลาด ส่วนเหลือการตลาด และความสัมพันธ์ของราคาส้มในประเทศกับราคานำเข้า ทั้งช่วงก่อนและหลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน และบทที่ 6 สรุปผลการศึกษา และข้อจำกัดในการศึกษา